

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תולדות תשע"ג

עולם הזה - רק לצדיקים

שוב מוציא את צינורות הקדושה לעולם, ומשקה את העולם מתורת ה'.

עשו לא הולך בדרך הזאת. אם היה רוצה, היה יכול ללכת בדרך הזאת. לא נגזר עליו להיות רשע. אמנם שם אומר לרבקה "שני לאמים ממעיך יפרדו" (בראשית כה, כג), "זה לרשעו וזה לתומו" (רש"י שם), אבל לא נגזר על עשו שדוקא הוא יהיה הרשע. היתה לו הבחירה להיות הצדיק מבין השנים, והוא בחר בדרך השניה, בדרך של עוה"ז, של גשמיות. לא נוח לו לשבת בישיבה כל היום וללמוד. יותר נוח לו לעשות את השטויות שלו⁴. הוא מבין שהאמת היא אצל יצחק אבינו ואצל יעקב אבינו, לכן כואב לו כל כך על הברכות. לוותר על תענוגי עוה"ז בשביל להיות כמו אברהם יצחק ויעקב, זה הוא לא מוכן. אבל לרצות את הברכות, הוא רוצה.

הצדיק נהנה בעולם הזה יותר מן הרשע

גם אצל בלעם מוצאים מהלך דומה. בלעם חי חיים גרועים מאד מבחינה רוחנית, כפי שחז"ל מספרים עליו (סנה' קה, ב), אבל הוא מתפלל: "תמת נפשי מות ישרים, ותהי אחריתי כמהור" (במדבר כג, י). הוא רוצה למות ולהגיע לעוה"ב כמו אברהם יצחק ויעקב. נו, אם אתה רוצה למות כמו אברהם יצחק ויעקב, צריך לפני זה גם לחיות כמו אברהם יצחק ויעקב. אלא שלזה בלעם לא מוכן. לחיות כמו אברהם יצחק ויעקב, ולוותר על כל מה שהוא חושב לתענוגי עולם הזה - זה הוא לא מוכן. רק לבוא לעוה"ב כמו אברהם יצחק ויעקב, זה הוא רוצה. כמוכן, הוא לא זכה לזה. הוא אחד מאלה שחז"ל אמרו עליהם, שאין להם חלק לעולם הבא (משנה סנה' צ, א). אבל זה מה שהוא רוצה. אמנם הוא מנבא על כל ההצלחות שיהיו ישראל (עי' רש"י במדבר כד, יז-כ), אבל זה לא מספיק כדי לשכנע אותו לחיות כמו יהודי בעוה"ז. זה משכנע אותו רק שכדאי לחיות כמו יהודי בעולם הבא. לחיות כמו יהודי בעולם הזה הוא לא רוצה.

האמת היא שלצדיק יש גם יותר "עולם הזה" מאשר לרשע. לרשע רק נדמה שיש לו עולם הזה יותר מלצדיק. אבל האמת היא, שגם עוה"ז יש לצדיקים יותר. הנחת שיש לצדיק בעבודת ה', בקיום מצוות, בלימוד תורה - אין לרשע נחת כזו⁵. יש לו כל מיני דברים אחרים, כל מיני תחליפים, אבל נחת אמיתית - אין לו. השמחה בתפילה, שהוא מדבר אל ה' פנים אל פנים, שיש לו בנים שגדלים לתורה ויראת שמים, לצדיקים יש את הנחת הזאת. למי שלא רוצה ללכת בדרך הזו - אין את הנחת הזאת.

עונג שבת, להרגיש את עונג השבת. עונג שבת אין פירושו רק לאכול בשר ודגים. גם רשע יכול לאכול בשר ודגים. אבל הצדיק, בבשר ובדג אוכל "שבת"! אמנם מורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל אמר (בשם הגר"י מסלנט זצ"ל), שמצוה לאכול צ'ולנט בשבת, ולא את השבת בצ'ולנט⁶ (עי' מכתב מאלהו

עשו - כופר לתיאבון

התורה אומרת: "כְּשֹׁמֵעַ עֵשָׂו אֶת דְּבָרֵי אָבִיו - וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד" (בראשית כז, לד). אם עשו צועק צעקה מרה כזו, סימן שהפסד הברכות כואב לו מאד. למה? מה אכפת לו מהברכות? הרי חז"ל אומרים, שעשו היה כופר בעיקר (ב"ב טז, ב). אם הוא כופר בעיקר, איזה ערך יש לברכת "וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹקִים"? (בראשית כז, כח) הרי כלל אין אלקים, ח"ו! וא"כ איזה ערך יש לברכה הזאת?

עוד צריך להבין: הרי ביום מכירת הבכורה, מיד אחרי שעשו כופר בעיקר, יעקב משיב את אותו על מכירת הבכורה¹. וקשה: הרי ענינה של שבועה הוא, שהנשבע מצהיר, שדבריו אמיתיים כאמיתותו של הקב"ה, וכך בודאי השביע גם יעקב את עשו [שהרי אסור להשביע במשהו אחר. לא בעבודה זרה, כמוכן, וגם לא בחפץ כלשהו (עי' ספר המצוות לרמב"ם מ"ע ז)]. רק בה' אלקי ישראל מותר להשביע². ממילא קשה: אם עשו כופר בעיקר, מה הטעם להשביעו במי שהוא לא מאמין בו? איזה ערך יש לשבועה כזו, ומה התועלת שתצמח ליעקב ממנה³?

כנראה שהתשובה לשתי השאלות היא, שעשו לא היה כופר גמור. הכפירה שלו לא באה מהשקפת עולם שח"ו לית דין ולית דיין, אלא מתוך רצון לנוחיות. האבא יושב ולומד כל היום, וגם האח יושב ולומד כל היום, אבל לעשו נוח יותר להיות "איש ציד איש שדה", לחיות חיי עולם הזה. לכן, כדי להצדיק את מעשיו - הוא כופר בעיקר. אבל הכפירה הזו היא לא כפירה פנימית. לכן, דבר מסתורי כמו שבועה - מפחיד אותו. זה שאסור לעשות כל מיני דברים שהוא עושה, זה לא מדאיג אותו במיוחד. אבל שבועה, שזה דבר מסתורי, זה מאד מדאיג אותו. על זה הוא לא יעבור, אם אין הכרח לעבור. וכן הברכות של אבא, שנאמרו בנבואה. נכון שהוא רחוק מהדרך של אבא, אבל הוא יודע ומאמין שאבא הוא נביא אלקים, ואם הוא מברך - יש לזה משמעות. לכן, אם יעקב מקבל את הברכה ולא אני, זה חמור מאד בעיניו, והוא צועק מעומק הלב. כי בעומק לבו הוא כן מאמין. רק מהשפה ולחוץ הוא כופר בעיקר.

ממה נובע הכח של יצחק לברך? נכון שהקב"ה ברך את יצחק, אבל למה הוא ברך את יצחק? מפני שהוא הולך במצוות ה'. הוא עושה את רצון ה'. כמו שאברהם עשה את רצון ה', גם יצחק עושה את רצון ה', ממשיך בעבודת ה' של אברהם אבינו, חופר מחדש את הבארות שאברהם חפר (בראשית כז, יח), והכוונה היא לא רק לבארות גשמיות, אלא גם לבארות רוחניות, בארות של קדושה והשפעה רוחנית שהביא אברהם לעולם, ע"י האמונה שהפיץ בעולם (וזהו חדש תולדות כז, א). אחרי מות אברהם, הפלשתים לא רוצים יותר לשמוע מהתורה של אברהם אבינו, ומחזירים את העולם לכפירה ולעבודה זרה (שם), עד שיצחק חוזר וחופר את בארות המים אשר חפרו עבדי אביו. הוא

נמצא ביד יון - הם מתייונים. תלמידי צדוק ובייתוס הם המתיונים שבהם נלחמו החשמונאים. הרי ההרוג הראשון של החשמונאים לא היה יוני, היה מתייון. עיקר המלחמה של החשמונאים היתה נגד המתיונים. תלמידי צדוק ובייתוס חשבו: הנה ליוונים יש צבא גדול, וכלי הנשק שלהם הם המתקדמים ביותר בעולם [על פי מושגי הימים ההם (פילים וכד')], ואם כך, את העוה"ז משיגים ע"י התחברות ליוונים. אמנם זה לא כל כך "לאומי", אבל מה זה משנה. אם כך משיגים "עולם הזה", אז מתחברים ליוונים.

מתניהו ובניו הראו, שפף קטן של שמן טהור שקול כנגד כל הפילים של יון. שקומץ חשמונאים יכולים לנצח את כל הצבא היווני. אמנם לא בפעם אחת, היו מלחמות קשות, היו גם אבדות קשות, יהודה המכבי נהרג, יונתן המכבי נהרג, גם אלעזר המכבי נהרג, ויוחנן נהרג, אבל בכל זאת - נלחמו במסירות נפש, להשריש את הקדושה בעם ישראל, להשתחרר מעול יון. כי הם הבינו, שהטוב האמיתי הוא לא עם היוונים. הטוב האמיתי הוא בתורה הקדושה.

לאחר מיגורה של יון ע"י החשמונאים, ההתייונות לא נעלמה, אלא מחליפה צורה. הרב יצחק אייזיק הלוי ז"ל, בעל "דורות הראשונים", מסביר, שהמתיונים המשיכו למעשה להתקיים גם אחרי נצחון החשמונאים על היונים. הצדוקים והבייתוסים שהתחילו להופיע בתקופה זו, היו למעשה אותם אנשים שהיו תחילה מתייונים. אלא מה? כל זמן שיד יון היתה על העליונה, היה כדאי להם להתייון. הם עבדו לאלילי יון, וזכו עבור כך לעושר וכבוד. אחר כך, כשגברה יד בית חשמונאי, לא יכלו להמשיך במעשיהם, להיות "מתיונים" ולעבוד לאלילי יון, שכן החשמונאים היו רודפים אותם וממיתים אותם כעובדי עבודה זרה, ועל כן הם ממציאים שיטה אחרת: תורה שבכתב כן, תורה שבעל פה לא.

[למעשה גם בתורה שבכתב לא האמינו באמת. שהרי התורה מדברת רבות על השגחת ה' ועל הענקת שכר לעושי רצונו ית' ועונש לעוברי רצונו. ואולם אם אין מאמינים בעולם הבא (והצדוקים ודאי לא האמינו בעולם הבא, שהרי עוה"ב אינו מוזכר בתורה שבכתב), כיצד אפוא ניתן להאמין בתורה? הרי בעולם הזה רואים פעמים רבות צדיק ורע לו, איך אפשר א"כ להאמין בשכר ועונש הכתובים בתורה? על כרחך שגם בתורה שבכתב לא האמינו.]

אחר כך, בסוף ימי בית שני, כששוב מטה יד ישראל ויד רומי על העליונה, הם מתחברים לרומאים, והם מפלגת השלום עם רומי. לאורך כל אותם דורות הם מעונינים בשלטון, בכבוד ובעושר. ולכן, תלוי מי שולט: אם היוונים שולטים - הם עם היוונים; אם בית חשמונאי שולטים - הם עם בית חשמונאי (לפחות למראית עין); ואם רומי ח"ו שולטת - הם עם רומי. אין כאן שינוי עמדה, אלא עקביות שיטתית לאורך כל הדרך, כאשר הכלל המנחה אותם תמיד הוא - להיות במקום בו משיגים יותר עוה"ז. הרי "אין עולם אלא אחד", והוא העולם הזה [כפי טענו הצדוקים (ברכות נד, א)], וא"כ יש להשתדל להנות בו כמה שיותר, בלי "חומרות" ואיסורים מיותרים, וא"כ הטוב ביותר הוא להתחבר עם החזקים. הם לא צדקו, כי החשמונאים דוקא נצחו את היוונים החזקים, אבל השיקול שלהם היה להתחבר עם

ח"א עמ' 227), אבל להרגיש את השבת בצ'ולנט - זה צריך. להרגיש בו את הצד הרוחני של השבת. וזה - אין לרשע⁷.

השמחה בלימוד תורה. מספרים על החת"ם סופר, שפעם ראה גוי שמן, ואמר: "אינני מבין ממה השמין הגוי הזה. וכי הצליח פעם לתרץ רמב"ם קשה?... ודאי שלא! א"כ, ממה הוא השמין?...? התשובה היא, כנראה, שגם מדברים אחרים אפשר להשמין. אבל העונג שיש לנו לתרץ רמב"ם קשה - זה אין להם. וכן שמחת יו"ט. אמנם יש להם חגים משלהם, שאז הם משתכרים ועושים עוד דברים, אבל שמחת יו"ט כמו שלנו, שהיא שמחה רוחנית - זה אין להם.

היצר הרע מדמה לרשעים, כאילו יש להם לפחות את העולם הזה. אבל האמת היא שגם עוה"ז אין להם כמו לנו. עוה"ז אמיתי - יש רק לנו. חז"ל הרי אמרו, "לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע, ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים: היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה! ורשעים בוכין ואומרים: היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה!" (סוכה נב, א). חז"ל מדברים על העתיד לבוא, אבל נראה שגם בעולם הזה זה כך, אך להפך: הרשעים עושים מהיצר הרע הר גבוה, טוענים שאי אפשר להתגבר עליו, והצדיקים עושים ממנו חוט השערה, שקל מאד להתגבר עליו. זה ההבדל. לעולם הבא, כשישחטו את היצה"ר, המבטים יתחלפו. אבל כרגע, עוה"ז - הרשע לא מבין כמה טוב להיות צדיק, וכמה "עולם הזה" יש לצדיק.

המתיונים וממשיכיהם

עשו רוצה מאד את הברכות של אבא. אבל ללכת בדרך של אבא, בדרך של סבא אברהם, בדרך של יעקב אחיו - זה הוא לא רוצה. הוא מוותר על עולם הבא, ובלבד שיחיה חיים נוחים בעולם הזה.

תופעה דומה לזה רואים בתחילת בית שני. כשצדוק ובייתוס שומעים את רבם, אנטיגנוס איש סוכו, אומר: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוּוּ כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס" (אבות פ"א מ"ג), הם אומרים: אם אנטיגנוס אומר שלא להיות כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, סימן שכלל אין פרס! "אין שם שכר ולא עונש, ואין שם תקוה כלל... ונתחברו זה לזה, ופרשו מן התורה... ולא ביקשו אלא דבר שיהיה נוח לקצת בני אדם" (פירוש המשניות לרמב"ם שם).

כל בעל שכל ישר, שאינו משוחד מנגיעות, היה יכול להבין בקלות, שלא זו היתה כונתו של אנטיגנוס. כל מעשיו של אנטיגנוס הוכיחו את ההפך מזה. אנטיגנוס הרי היה מהתנאים הקדושים, ממשיכו של שמעון הצדיק משירי כנסת הגדולה (אבות שם), נשיא הסנהדרין בימיו, וממעתיקי השמועה. ודאי הניח את התפילין הכי מהדרות, עלה לרגל שלוש פעמים בשנה, וקיים את כל המצוות עם כל ההידורים. אבל צדוק ובייתוס לא רצו להבין את רבם כהוגן, ולכן פירשו את דבריו, כאילו אמר שאין שכר ואין עונש.

אם אין שכר ואין עונש, כדאי לפחות לנצל את העוה"ז כמה שיותר. ממילא, כשבאים היוונים, והצדוקים רואים שהשלטון

החזקים, ובזה הם לא שינו את דעתם לאורך כל הדרך. גם כשהם מודים בתורה שבכתב (לאחר שגברו בית חשמונאי על היונים), אין זה אלא מן השפה ולחוץ, שהרי אין טעם לקיים תורה שבכתב אם אין עולם הבא לקבל בו שכר עבור זה. אלא מה? זה "לא באופנה" כעת להיות מתוון, כעת ב"אופנה" להודות בתורה, לכן הם מודים בתורה. לא שיש כאן אמונה אמיתית בתורה.

התימה הוא, שגם בית חשמונאי עצמו נתפס לשטות הזאת של הצדוקים. יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי (ברכות כט, א). הרגו את חכמי ישראל (ע"י שם), והגיעו לכך שגם נלחמו ביניהם. הורקנוס ואריסטובולוס מבית חשמונאי נלחמו ביניהם (סוטה מט, ב), והסוף היה שהביאו את הרומאים על עם ישראל. הם פנו לרומאים שיכריעו ביניהם, וגרמו שהרומאים יכבשו את ירושלים, עוד לפני החורבן (ע"י רש"י שיר השירים ו, יב). אח"כ, הורדוס, העבד של בית חשמונאי, הורג את כל בית חשמונאי (ב"ב ג, ב), עד שחז"ל אמרו, שכל מי שאומר שהוא מבית חשמונאי הוא עבד, כי לא נשאר זכר לבית חשמונאי, חוץ מאותו עבד וצאצאיו, שהיו עבדים כמותו (קידושין ע, ב). הרי הורדוס הוא מאלה שהחשמונאים הכניסו לעם ישראל, ומפני שגירום בעל כרחם, לכן גרם הדבר הזה לסוף של בית חשמונאי. קשה להבין, איך אותה משפחה מפוארת, שקידשה את השם כל כך, אבדה בסוף מתוך עם ישראל. גם אבדה בגוף, שנהרגו כולם, וגם אבדה ברוח, שנהיו צדוקים. הרמב"ם אומר, שהם לא היו ראויים למלכות. המלכות שייכת לבית דוד, והם לקחו את המלכות לעצמם, "והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. חז"ל דרשו שעשו כפר בעיקר ממה שאמר ליעקב, "וְלָמָּה זֶה לִי בְּכָרְהָ" (ע"י ב"ב טז, ב). ומיד אח"כ נאמר: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב, הַשְּׂכָרָה לִי פִּיּוֹם, וַיִּשְׁבַּע לוֹ, וַיֹּמַר אֶת בְּכָרְתוֹ לְיַעֲקֹב" (בראשית כה, לג).
2. ומה שמצינו לפעמים בחז"ל שנשבעו במקדש או בעבודת הקרבנות (כגון: ברכות לד, ב; שבת קכז, ב; יבמות לב, ב ועוד), הכוונה היא שנשבעו במי ששוכן במקדש, או במי שהעבודה נעשית עבורו, ולא במקדש או בעבודה עצמם (ע"י ספר המצוות שם, ובפ"י הרדב"ז על הרמב"ם הלכ"י שבועות פ"א ה"ב בתירוץ השני).
3. ואין לומר שיעקב לא ידע מכך שעשו הוא כופר בעיקר. שהרי חז"ל דרשו שעשו כפר בעיקר ממה שעשו אומר ליעקב "וְלָמָּה זֶה לִי בְּכָרְהָ", כנ"ל.
4. "וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שֶׁדָּה" (בראשית כה, כז). תירגם אונקלוס, "אִישׁ יָדַע צִיד" - "גָּבֵר נִחְשִׁיךְ". כלומר, נח וקטל (תוס' ב"ק צב, ב ד"ה דשרכי). או לפי גירסה אחרת, "נִחְשִׁיךְ", שמשמעו נח וְשֶׁקֶט, ואינו עוסק בכלום (תוס' שם, ותוס' ב"ב קלט, א ד"ה בשרכא). [והגם שעשו היה איש ציד, כבר באר הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קס"ד), שכונת אונקלוס היא, שעשו היה "אדם בטל שאין לו מלאכה, אלא כאחד השרים שהם נוחין, ומתעסק בציד לתענוג", ולא כמלאכה].
5. וכמו שדקדקו מלשון הברייתא: "כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ואם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא" (אבות פ"ו מ"ד). לא רק "טוב לך לעולם הבא", אלא גם "אשריך בעולם הזה".
6. וכונתו היתה, שעונג שבת אינו ראוי שיתבטא רק באכילת צ'ולנט ושאר מעדנים, אלא צריך להתענג גם מהצד הרוחני של השבת, כמו שכתב הרמב"ם בביאור הפסוק "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ": "וטעם 'לְקַדְּשׁוֹ', שיהא זכרונו בו להיות קדוש בעינינו... שיהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה'".
7. כמבואר בגמרא, שמי שאינו שומר שבת - אינו מסוגל להרגיש את טעמו של התבלין ששמו "שבת" הנמצא בתבשיל של שבת (שבת קיט, ב). כי טעמו של תבלין זה הוא רוחני, ולא גשמי, ולכן רק שומרי שבת מרגישים אותו. [ואע"פ שמבואר בגמרא, שגם גוי מרגיש שהתבשיל של שבת "יחור נודף", ויש בו דבר מיוחד (שם), זהו מפני שחוש הריח הוא חוש רוחני ביחס לשאר החושים, ומרגיש גם בדברים רוחניים (ע"י בני יששכר, מאמרי חודש סיון מאמר ד' אות ח'). אבל בחוש הטעם - אין הגוי מסוגל להרגיש את טעמו של התבלין ששמו "שבת"].